

Århundredskifter i Øster Brønderslev

Dette tilbageblik er lavet som et kort lokalhistorisk foredrag til de gående kvinder, der deltog i forårets Ladywalkture i omegnen af Øster Brønderslev. Men jeg vil gerne udbrede historien videre, for jeg kan se klare og interessante paralleller mellem tiderne omkring de to århundredskifter: Tiden omkring 1900 og 2000. Derfor er mine undersøgelser som grundlag for foredraget blevet til denne korte artikel om situationen i Øster Brønderslev By med cirka 100 års mellemrum.

Lignende historier kan fortælles mange steder fra, men her fokuserer jeg helt lokalt på Øster Brønderslev by og nærmeste omegn. Beskrivelserne er helt sikkert ikke dækkende, men til gengæld skulle det, der står, gerne være rigtigt. Ellers må I sige til.

Der er flere faktorer, som har indflydelse på udviklingen i et område eller en by. Foruden de overordnede historiske og samfundsmæssige betingelser og påvirkninger i form af udefra kommende initiativer m.v., har de lokale beboere stor indflydelse på, hvordan tingene udvikler sig lokalt. Det er der mange eksempler på, og det er her, de for mig centrale paralleller viser sig, og det er her, man kan lære af fortiden, så fremtiden bliver endnu bedre.

Per Drustrup Larsen

Befolkningsudviklingen generelt

I hele Øster Brønderslev Sogn har tallet svinget en del med stilstand i årene omkring 1900 bl.a. pga. udvandring til især USA. I årene derefter var der fremgang for igen at falde lidt efterfølgende.

Situationen for Øster Brønderslev Sogn viser således samme tendens som for hele Danmark med en flytning fra land til by.

Specifikt for selve Øster Brønderslev by er der sket en stigning i antallet af beboere især i kraft af udstykning af byggegrunde. På to tidspunkter i den tidsmæssige ramme for denne artikel ser antallet af beboere sådan ud:

I 1870 var der 511 indbyggere, i 1993 var der 883 indbyggere, og siden er der kommet flere til.

Oprindeligt var langt størstedelen af lokalbefolkningen beskæftiget med landbrug og tilknyttede erhverv. Gennem de senest godt hundrede år er erhvervsstrukturen med stigende hast skiftet bl.a. pga. udviklingen i landbruget fra få store gårde med mange ansatte til udstykning i flere mindre gårde –

Øster Brønderslev by - 1888

hvilket bl.a. skyldtes et øget antal husmandsbrug som følge af lovgivningen ca. 1900 - og tilbage igen til store gårde med færre ansatte. Ellers er erhvervslivet ikke emnet for denne artikel.

Med færre lokale arbejdspladser har befolknings sammensætningen ændret sig, så byen især er blevet til et sted, hvor folk ikke er arbejdsaktive, men aktive i det sociale familie- og fritidsliv. Det gør det endnu vigtigere med gode rammer for fællesskabet og for lejligheder til at mødes og steder at gøre det.

1900 - cirka

UDEFRÅ og fra offentlig side er der op til århundredskiftet taget initiativer, der fik stor betydning for Øster Brønderslev.

Til erstatning for den gamle hovedfærdselsåre - Kongevejen, der gik lige forbi byen - blev der lavet en ny hovedvej i 1832, som først blev chauseret (fik en rimeligt fast belægning) i 1850'erne, men især placeringen af jernbanen i 1870'erne gennem Vester

Brønderslev fik betydning. Øster Brønderslev, som indtil da havde været den største af de 2 landsbyer, blev hurtigt den mindste, og udviklingen tog fart i Vester Brønderslev - som senere tog navnet Brønderslev.

Den teknologiske udvikling medførte også, at Øster Brønderslev fik egen telefoncentral i 1908, og det varede indtil 1965, hvor udviklingen havde overflødiggjort den. (Sted: På sydøstlige hjørne af Sundeved og Elmevej)

LOKALT skete der rigtig meget i årene efter århundredskiftet, hvor lokale kræfter tog en række initiativer. De skete til dels som en følge af den nationale udvikling med bl.a. andelsbevægelsen, men var også baseret på den nye situation for byen, hvor den var sat bagud af Vester Brønderslev. Det vil sige, at det også skete ud fra lokale ønsker og ideer, men uden lokale, stærke initiativer var det ikke gået, som det gjorde.

Danmark omkring 1900

I store linjer og enkelte eksempler ser situationen sådan ud: Internationalt var der efter 1900 en højkonjunktur, og i Danmark var der optimisme på vej efter det traumatiske nederlag efter 1864. I tiden op til 1900 opstod andelsbevægelsen, og en samarbejdsånd bredte sig på flere niveauer i det danske samfund. På det politiske område sluttede provisorietidens regime, der bl.a. havde Gendarmslaget ved Brønderslev Marked som resultat med et politisk systemskifte i 1901.

Kulturelt var der grøde på mange felter bl.a. film, revy, malerkunst og litteratur. Teknologisk og udviklingen tog fart med Ellehammers første flyvning i Europa og en stigende udbredelse af biler. Samtidig udbredtes telefonen, og fotografiet blev gjort tilgængeligt for mange med bokskamera og rullefilm.

Landbruget tog i perioden og før det store skridt fremad. Hedeopdyrkning begyndte ca. midt i 1800-tallet og fortsatte med moseopdyrkning via mergling f.eks. af Gl. Buurholt, men også de mindre landbrug og husmandsbrug fik nytte af de nye teknikker.

Landmanden og ejeren af et privatmejeri, Fr. Krogh, tog i 1901 initiativ til en lokal mergelbane, som Hedeselskabet satte i drift i 1904. Der var flere aktive folk i projektet, bl.a. Isak Svendsen, der var en foregangsmand på flere områder. Udviklingen medførte omfattende opdyrkning af de vidtstrakte heder omkring Øster Brønderslev, og den gav alle landbrug øgede indtægter og muligheder.

Sognerådet tog initiativer på skoleområdet i årene efter århundredskiftet, og man byggede en række nye skoler. I Øster Brønderslev skete det i 1902 med en bygning, som afløste de 2 tidligere skoler for henholdsvis piger og drenge, for nu skulle de undervises sammen. Her lå Øster Brønderslev Skole indtil 1958, da der blev bygget ny centralskole, hvor skolen ligger i dag. (Sted: Hvor børnehaven Myretuen er i dag)

I 1902 byggedes Øster Brønderslev Brugsforening, der blev en stor forretning med såvel købmandsvarer som foderstoffer. Butikken udvidedes og moderniseredes i 1956, men lukkede som Brugsforening i 1997. (Sted: Hvor SPAR er i dag)

maskinfabrik for siden at blive fjernet, og Øster Brønderslev byggede nyt der. (Sted: Hvor Nordjyske Bank ligger i dag)

Da elektriciteten kom til Øster Brønderslev i 1908, blev strømmen lavet på det lokale elværk, der også fungerede som mølleri. Det blev bygget i 1908 og fungerede som elværk frem til 1950, men var mølleri lidt længere. Senere blev det Grillbar og rummer i dag Livshuset. (Sted: Lige vest for Nordjyske Bank)

I 1907 begyndte nogle af byens driftige mænd at tegne aktier til endnu et lokalt selskab, der havde til formål at etablere Bålhøj Plantage, der kunne fungere som samlingssted for byens borgere. Jorden blev købt i 1908, og da plantningen var færdig, havde hele projektet kostet 1.000 kr., der blev finansieret gennem salg af 100 aktier á 10 kr. fordelt på 50 personer. Foruden at være sportsplads i en årrække har Bålhøj været anvendt som samlingssted til uden-dørs møder som grundlovsfest, politiske møder, gymnastikopvisninger og sankthansbål. I dag ejes plantagen af Borgerforeningen i Øster Brønderslev, der overtog plantagen i 1980'erne, efter den havde været uden pasning i mange år.

Forsamlingshuset blev bygget i 1904 og har været i flittig brug lige siden til adskillige festlige, fornuftige, fornøjelige og fælles formål. Det blev drevet i mange år med selvstændig bestyrelse for siden at blive drevet sammen med Borgerforeningen. Det erstattes nu af det nye Samlingshus. 7-8 år før Forsamlingshuset blev bygget, etablerede en gruppe borgere en foredragsforening, der ud fra et grundtvigsk udgangspunkt afholdt foredrag et privat sted. Efter Forsamlingshuset begyndte at arrangere foredrag, stoppede Foredragsforeningen i nogle år, men blev genoptaget i 1914.

Andelsbageriet blev etableret ca. 1903 og var det ene af byens 2 bagerier i flere år. I 1928 blev det nedlagt som andelsvirksomhed og drevet som privat bageri frem til 1970. (Sted: På det nordøstlige hjørne af Elmevej og Kastanievej – diagonalt over for Brugsen/Spar)

Andelsmejeriet blev etableret i 1904 og var mejeri for landbrugene i lokalområdet på samme måde som de andre små mejerier på cirka samme tid. Det fungerede indtil 1965, hvorefter bygningerne blev anvendt til

Billederne i denne artikel er alle fundet i Lokalhistorisk Arkiv og er gamle postkort med motiver fra Øster Brønderslev - ca. 1900

2000 – cirka

Her cirka 100 år efter det, jeg vil kalde Øster Brønderslevs første markante guldaldertid, er der godt gang i den næste markante periode i det fælles grundlag for byen og hele området.

For hele området - ikke kun for Øster Brønderslev by - ser jeg disse centrale, positive punkter: Det er oplagt, at etableringen af motorvejen har haft stor betydning for byens udvikling og bosætningen, og med endnu flere grunde af forskellige slags, vil betydningen øges.

Udbredelsen af en anden type hovedveje - de teknologiske højhastighedsforbindelser - har haft og vil få endnu mere betydning for bosætning og erhvervsmuligheder. Sagt i al beskedenhed mener jeg også, at Lokalbladet nu i 15-16 år har bidraget positivt til at opbygge og styrke det fællesskab, der er i hele området, ved at informere og skabe debat om alle lokale forhold – samtidig med at beboernes tilhørsforhold til området bliver knyttet tættere.

Især for Øster Brønderslev by vil jeg pege på disse forhold: Udstykning-

erne på Bålhøj og Danserhøj – og før det i Daalen-kvarteret – har givet byen mulighed for at udvide befolkningstallet. Derved er grundlaget for skole og børnehave samt for erhvervs- og det lokale erhvervsliv blevet skabt.

Renoveringen af Øster Brønderslev Skole for et par år siden var tiltrængt, men vil helt sikkert også vise sig som en styrke i diskussionerne om den fremtidige skolestruktur. Så længe de har eksisteret, har skolerne, deres vilkår og placering været genstand for diskussioner og har til alle tider fået bølgerne til at gå højt.

Der er et aktivt foreningsliv med f.eks. en Idrætsforening og en Borgerforening med vilje og evne til fornyelse og udvikling – en ånd, der heldigvis også kan findes i andre sammenhænge.

Den har bl.a. vist sig i det langstrakte og omfattende arbejde med Samlingshuset. Det er et projekt, der kun har kunnet lykkes i kraft af en bred opbakning til et samarbejde på alle niveauer. Det har ikke kun handlet om at skaffe penge nok til hele projektet, men i lige så høj grad om at udvikle og fastholde det fællesskab, der ligger bag resultatet.

Fremtiden

Det er for mig at se utroligt vigtigt at se tilbage og bygge på tidligere erfaringer, når fremtiden skal planlægges, hvis det ellers kan lade sig gøre at planlægge den, men i hvert fald når der skal tages initiativer, der forholder sig til virkeligheden, og når fremtidsmulighederne skal udforskes og udformes.

Erfaringerne fra de to perioder, artiklen her omhandler viser, at det er afgørende med luft til at afprøve ideer, og at lokalt samarbejde er det helt centrale element i enhver positiv udvikling. Jeg kan også se eksempler på det fra andre steder og til andre tider. Uden samarbejde - eller især med direkte modarbejdelse af initiativer – sker der ikke noget fornuftigt i et lokalområde. Det er der eksempler på, men heldigvis er der flere positive eksempler.

Lokalt i Øster Brønderslev har samarbejdet med Samlingshuset vist vejen, og vejen må gerne gå gennem nye udstykninger af byggrunde til såvel private boliger som erhverv. Den må også gerne gå videre til nye, spændende og udviklende ideer og samarbejdsprojekter, og den må gerne forgrene sig videre til andre byer og egne.

Per Drustrup Larsen

